

ЗАГАЛЬНОВІДОМІСТЬ І ПУБЛІЧНІСТЬ ІНФОРМАЦІЇ В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ: ЦИВІЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНІ АСПЕКТИ

WELL-KNOWN FACTS AND PUBLICITY OF INFORMATION ON THE INTERNET: CIVIL PROCEDURE ASPECTS

Каламайко А.Ю., к.ю.н.,
асистент кафедри цивільного процесу

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Стаття присвячена дослідженню сутності понять «загальновідомість» і «публічність» інформації в мережі Інтернет з урахуванням змін у цивільному процесуальному законодавстві України, внесених у 2017 році. Розглядаючи феномен Інтернету з правового погляду, звертаємо увагу на перспективи використання інформації, яка опублікована на веб-сайтах, під час розгляду та вирішення справ судом. Основний акцент зроблено на аналізі можливості використання інформації в мережі Інтернет як загальновідомої та публічної, з огляду на те що загальновідомими визнаються факти, які відомі широкому колу осіб, у тому числі й суддям. Визнання факту загальновідомим вирішується судом, однак загальновідомість повинна бути об'єктивною, якщо факт невідомий тільки суду, це не є підставою для заборони його використання як загальновідомого. При цьому суд може отримати інформацію про такий факт із надійних і доступних джерел, одним із різновидів яких пропонується вважати веб-сайти в мережі Інтернет. Водночас звертається увага на критерії, яким мають відповідати такі веб-сайти. Наведена конструкція ілюструється прикладами із судової практики та законодавства таких країн, як США й Німеччина. Звертається увага на відмінності в термінології, оскільки німецьке законодавство оперує поняттям «очевидні факти», а не загальновідомі факти. Водночас наведені приклади з практики узгоджуються з теоретичними напрацюваннями, розробленими вітчизняними вченими-процесуалістами ще на початку ХХ століття. Практика судів США є особливо цікавою, з огляду на те що на інформацію, яка може надаватися суду для встановлення факту загальновідомості, не поширюються вимоги законодавства про докази, тобто сторона не обмежена строками й порядком розкриття доказів іншим учасником справи. Така інформація дасть змогу встановити загальновідомість певної обставини, як наслідок, стати підставою для звільнення від її доказування.

Ключові слова: електронні докази, загальновідомі факти, ноторність, доказування.

The article is devoted to the study of the essence of the concepts of well-known facts and publicity of information on the Internet, taking into account the changes in the civil procedural legislation of Ukraine, introduced in 2017. When considering the phenomenon of the Internet from a legal point of view, it draws attention to the prospects of using the information that is published on the websites during court proceedings and court cases. The main focus is on the analysis of the possibility of using information on the Internet as well-known and public, since the facts that are known to a wide range of persons, including judges, are recognized by the public. Recognition of the fact by the general public is decided by the court, but the general public should be objective if the fact is unknown only to the court - this is not a reason for prohibiting its use as a common one. In doing so, the court can obtain information about such a fact from reliable and accessible sources, one of the variants of which is suggested to be considered websites on the Internet. At the same time, attention is paid to the criteria that such websites must meet. The above design is illustrated by examples from the jurisprudence and legislation of countries such as the United States and Germany. Attention is drawn to the differences in terminology, since German law operates on the notion of "obvious facts" rather than well-known facts. At the same time, the examples given in practice are consistent with the theoretical developments developed by domestic process scientists in the early twentieth century. The case law of the US courts is particularly interesting given that information that can be provided to a court to establish the fact of publicity is not subject to the requirements of the evidence law, that is, the party is not limited by the time and order of disclosure of evidence to other parties to the case. Such information will allow to establish the general knowledge of a certain circumstance, and as a consequence, to become a ground for exemption from its proving.

Key words: electronic evidence, well-known facts, notoria, proving.

Стратегія реформування судустрою, судочинства і суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки в Україні серед завдань містить підвищення ефективності правосуддя й оптимізацію повноважень судів різних юрисдикцій, судових процедур, а саме: забезпечення широкого використання інформаційних систем для надання більшої кількості послуг «електронного правосуддя»; створення в судах інформаційних систем електронного управління, зокрема введення повноцінних електронних систем, у тому числі системи електронного документообігу, і відстеження справ (до вищих інстанцій), електронних повідомлень, електронних викликів, електронної розгляду справ (в деяких випадках), електронних платежів, аудіо-та відеофіксації засідань, інформаційної системи внутрішньої бази даних, інформаційної системи законодавчої бази даних.

Стає очевидним, що в сучасних умовах усе більша увага приділяється питанням використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій у судах. У зв'язку з цим суттєвої модернізації зазнав інститут доказування, закріпивши правовий режим нових електронних доказів. Водночас актуальним питанням як із практичного, так і з теоретичного поглядів є використання інформації з мережі Інтернет у процесі здійснення правосуддя по цивільних справах.

Метою статті є дослідження сутності понять «загальновідомість» і «публічність» інформації в мережі Інтернет з урахуванням змін у цивільному процесуальному законодавстві України, внесених у 2017 році.

Законом України «Про телекомунікації» закріплено, що Інтернет – всевітня інформаційна система загального доступу, яка логічно зв'язана глобальним адресним простором і базується на Інтернет-протоколі, визначеному міжнародними стандартами [1]. У правовому аспекті це означає, що Інтернет – це система об'єднаних електронних мереж, яка дає змогу забезпечити включення будь-яких масивів інформації для надання її користувачам, а також надання довідкових та інших інформаційних послуг, учинення різноманітних дій користувачем на основі комбінації інформаційно-комунікаційних технологій [2, с. 4].

З погляду не лише технологічного, а і юридичного інформаційно-комунікаційні технології, які забезпечують обмін інформацією та визначення її правового режиму, є веб-сайт – сукупність взаємопов'язаних посиланнями і змістом веб-сторінок, опублікованих і підтримуваних певною особою, групою осіб чи організацією з метою поширення інформації чи обміну інформацією; сайт [3]. Такі сторінки можуть містити інформацію, що матиме доказове значення й буде придатною для використання

під час розгляду спорів судом, а тому їх правовий режим потребує більш детального аналізу.

Цивільний процесуальний кодекс (далі – ЦПК) України формально визнає веб-сайти (сторінки) різновидом електронних доказів і допустимим засобом доказування в широкому сенсі (ст. 100 ЦПК України). Однак варто звернути увагу на те, що характер інформації в електронній формі, зокрема розміщеної в мережі Інтернет, суттєво відрізняється від традиційних письмових і речових доказів. Така інформація володіє всіма ознаками електронних доказів, для неї характерна неможливість безпосереднього сприйняття, що зумовлює необхідність використання технічних і програмних засобів для одержання відомостей і їх специфічних реквізитів (метаданих) – інформації технічного характеру, яка закодована всередині файлів. Технічний носій може бути використано багаторазово, а специфічний процес створення та зберігання інформації в електронній формі дає можливість легко змінювати носій без втрати змісту й, навпаки, вносити зміни до змісту без залишення слідів на носіїві. При цьому копії електронних доказів є повністю ідентичними, що виключає поняття «оригінал».

Така ознака електронних доказів, як ідентичність, має особливе значення в разі з інформацією в мережі Інтернет, де наявна певна специфіка носія, оскільки інформація, розміщена на веб-сайтах, може зберігатися на серверах, фізично розмішених у будь-якій точці земної кулі, тому надання технічного носія може бути ускладненим. Однак завдяки ідентичності копій електронних доказів ця проблема може бути вирішена за умови забезпечення достовірності копій. Судова практика вже містить подібні випадки. Так, у справі про захист прав споживачів як доказ судом досліджувалася копія інтернет-сайту магазину [4].

Що ж стосується специфічних рис саме веб-сайтів, то однією з найважливіших особливостей інформації, розміщеної в мережі Інтернет, є її загальнодоступність [5, с. 200]. У цьому контексті звертає на себе увагу таке положення. У частині 9 ст. 83 ЦПК України закріплено правило, згідно з яким копії доказів (крім речових доказів), що подаються до суду, заздалегідь направляються або надаються особою, яка їх подає, іншим учасникам справи. Суд не бере до уваги відповідні докази в разі відсутності підтвердження відправки (надання) їх копій іншим учасникам справи, крім випадку, якщо такі докази у відповідного учасника справи або обсяг доказів є надмірним, або вони представлені в суд в електронній формі, або є публічно доступними. Отже, публічна доступність інформації виключає необхідність попереднього надання учасникам справи копії доказів.

Як впливає з буквального тлумачення, мова в цьому випадку йде не про публічну інформацію, яка визначається Законом України «Про доступ до публічної інформації», а про будь-яку інформацію, яка є публічно доступною. Законом не визначається, що таке публічна доступність, тому в цьому контексті закономірно виникає питання використання інформації з мережі Інтернет.

Більшість сучасних друкованих засобів масової інформації мають свої веб-сайти, на яких розміщені електронні копії опублікованих новин. Крім того, бурхливий розвиток Інтернету призвів до появи виключно електронних ресурсів, які стають важливим джерелом поінформованості. Виходячи із цього, виникає питання, чи можна вважати інформацію, яка опублікована в мережі Інтернет, публічно доступною? Разом із цим доречно розглянути питання загальнодоступності такої інформації.

Оскільки цивільне процесуальне законодавство встановлює як підставу для звільнення від доказування окремих фактів їх загальнодоступність, то чи можна вважати факти, відомості про яких розміщені в мережі Інтернет, загальнодоступними в процесуальному сенсі?

Відповідно до ч. 3 ст. 82 ЦПК України, обставини, визнані судом загальнодоступними, не потребують доказування, тобто для звільнення від доказування безпосередньою підставою є саме визнання судом факту загальнодоступним. Варто додати, що загальнодоступні факти (notoria) – це обставини, які відомі широкому колу осіб, у тому числі й складу суду. Вони не потребують доказування, тому що об'єктивність їх існування очевидна, це переважно не дії, а події. Загальна відомість фактів залежить від часу виникнення й поширеності на певну територію. Сторона, яка бажає використати загальнодоступний факт, повинна про нього зазначити. Визнання обставини загальнодоступною й такою, що не підлягає доказуванню, вирішується судом, який розглядає справу, про що ним постановляється ухвала, яка оскарженню не підлягає. У літературі вказується, що таке визнання можливе за наявності двох умов: об'єктивної – відомість факту широкому колу осіб; суб'єктивної – обізнаність усіх членів суду щодо факту [6, с. 38–40].

Однак таке тлумачення загальнодоступності, на наш погляд, є занадто вузьким. Метою кваліфікації обставин як загальнодоступних є прискорення та спрощення процедури розгляду й вирішення спору по суті, що відповідає завданню цивільного судочинства, закріпленому у ст. 2 ЦПК України. Виходячи із цього, конструкція загальнодоступних обставин сьогодні використовується неповною мірою. Більш правильно дотримуватися широкого тлумачення поняття «загальнодоступні факти», не обмежуючи його зміст лише тими фактами, що відомі суду на момент розгляду справи.

У контексті використання в доказовій діяльності інформації, розміщеної в мережі Інтернет, доречно розширити розуміння загальнодоступних обставин і дати можливість визнавати такими не тільки ті факти, що відомі широкому колу осіб на момент виникнення спору, а й ті, відомості про які можуть бути отримані судом із надійних і загальнодоступних джерел уже під час розгляду справи. Підстави для такого розширення можна знайти в працях процесуалістів першої половини ХХ ст.

Свого часу Є.В. Васильовський визначав загальнодоступні факти (notoria) як такі, котрі повинні бути відомі в цій місцевості кожній розумній і такий, яка має життєвий досвід, людині, у тому числі сторонам і суддям. Вони не потребують доказування, тому що їх заперечення або прямо безглузде, або викликане недобросовісним бажанням затягнути провадження [7, с. 364]. У свою чергу, Т.М. Яблочков указував щодо змісту загальнодоступності як процесуального поняття, згідно з яким панівна думка вважає вирішальним тут не те, що суд знає, а те, що він повинен знати, не суб'єктивну, а об'єктивну ноторність [8, с. 100; 9, с. 97].

Інша точка зору висловлена К.С. Юдельсоном. На його переконання, єдиним суб'єктом, який має владу з урахуванням умов часу, місця, середовища робити висновок про загальнодоступність факту, що тягне за собою процесуальні наслідки, є суд. Тому під загальнодоступним повинен розумітися той факт, що має широку відомість, від доказування якого суд за ознакою загальнодоступності звільняє [10, с. 541].

Наведені вище думки щодо об'єктивного й суб'єктивного характеру загальнодоступності обставин доречно використовувати для розширення інтерпретації загальнодоступності обставин, зокрема коли інформація про них розміщена на веб-сайтах. При цьому загальнодоступність як процесуальна категорія повинна мати виключно об'єктивний характер. Такий висновок ґрунтується на тому, що необізнаність суду про певний широковідомий факт ще не говорить про його суперечливий характер. Якщо суд не є обізнаним за таким фактом, сторони мають право надати певну інформацію на підтвердження його загальнодоступності.

Для найменування вказаних фактів І.М. Зайцев та С.Ф. Афанасьєв використали поняття «ноторні обста-

вини» – це обставини, безспірність яких установлена очевидними документами, тобто неспростовними письмовими доказами особливого виду. Спори сторін щодо ноторних обставин виключені, але не через положення закону, а через очевидність документів, що їх підтверджують, а тому в рішенні чи ухвалі суду зазначається безспірність таких фактів і при цьому посиляється на документи, що містяться у справі [11, с. 26–27].

На перший погляд пропозиція підтверджувати доказами факти, які не потребують доказування, виглядає спірною, оскільки з наведеного важко встановити відмінність між ноторними обставинами й обставинами справи, які встановлюються за допомогою письмових засобів доказування. Однак суттєвою особливістю загальновідомих обставин є те, що відомості про них, як правило, отримані судом поза судовим засіданням. Як зазначав К.С. Юдельсон, такі обставини, так само як і відомості, встановлені за допомогою доказів, підлягають судовій оцінці, а процесуальна відмінність між ними полягає в тому, що одні встановлені доказовою діяльністю суду та інших суб'єктів процесу, а інші отримані з позасудових знань суддів [10, с. 535].

Вищевикладене дає підстави стверджувати, що до загальновідомих обставин необхідно включати як факти, що *відомі широкому колу осіб*, так і факти, відомості про які можуть бути *отримані судом із надійних і загальнодоступних джерел* у ході розгляду спору в суді. Саме до останньої групи, на нашу думку, варто зарахувати веб-сайти державних органів і єдині державні реєстри. Мережа Інтернет, так само як і преса в традиційній паперовій формі, є одним із опосередкованих шляхів формування загальновідомості.

Однак не всі надруковані відомості можуть бути використані як джерело загальновідомості, оскільки, незважаючи на високий авторитет друкованих засобів масової інформації, тільки ті відомості можуть бути використані для звільнення від доказування, які мають офіційний характер (у широкому сенсі). Інші газетні матеріали, замітки, листи не можуть бути обґрунтуванням звільнення від надання доказів, навпаки, описані в них факти самі є предметом перевірки й доказування [10, с. 542–543]. Тому в разі посилання на сайти так само доречно враховувати, ким і де розміщена така інформація, наскільки авторитетною є особа, яка її опублікувала.

У разі посилання на веб-сайти так само необхідно враховувати, ким і де розміщено таку інформацію, як розміщення такої інформації стосувалося компетенції особи, яка її опублікувала. Якщо суд буде пропонувати сторонам обговорити відомості, отримані ним із мережі Інтернет, норми про загальновідомі обставини будуть розглядатися як виняток із принципу змагальності, згідно з яким докази збираються й надаються сторонам, а не судом. Керуючись цим, суд вправі самостійно переглянути в мережі Інтернет відомості, винести їх на обговорення й використовувати для перевірки доказів, наданих сторонам. Важливо звернути увагу на те, що достовірність інформації з мережі Інтернет може бути оскаржена сторонами.

Принагідно акцентувати й на тому, що інтернаціональна природа мережі Інтернет наглядно демонструє, що проблеми законодавчого врегулювання її використання мають спільний характер і є однаковими для всіх країн. У цьому контексті вбачається доречним приділити увагу законодавству та судовій практиці держав, які мають найбільший досвід використання інформації мережі Інтернет, зокрема, під час розгляду й вирішення цивільних справ.

Судова практика Німеччини визнає можливість використання інформації з веб-сайтів у порядку, передбаченому для загальновідомих фактів. В одному з рішень по трудовому спору суд дійшов висновку, що пошук суддею в загальнодоступних і надійних джерелах інформації про очевидні факти не є підставою для відводу судді з причин його упередженості. Як загальнодоступні й надійні джерела повинні розглядатися також банки даних в Інтернеті [12].

Утім варто зазначити, що норма щодо загальновідомих фактів в ЦПУ Німеччини відрізняється від закріпленої в ЦПК України. Основна відмінність полягає у використуваній термінології. Відповідно до § 291 ЦПУ Німеччини, не потребують доказування факти, які є очевидними для суду, тобто в цивільному процесі Німеччини застосовується поняття не «загальновідомі факти», а «очевидні факти» (*offenkundige Tatsachen*) [13, с. 97]. Такими фактами вважаються як ті, що відомі широкому колу осіб, так і ті, котрі суд може з'ясувати з доступних і надійних джерел, зокрема це можуть бути статистичні дані, що підлягають регулярному опублікуванню.

Ще більш широке теоретичне і практичне обґрунтування обставин, що не вимагають доведення, можна знайти в правовій системі США, а саме в Федеральних правилах доказування (*Federal Rules of Evidence, FRE*). Правило 201 FRE щодо обізнаності суду (в американському цивільному процесі використовується термін *judicial notice*) дає суду право прийняти певний факт як відомий суду, якщо факт не є спірним, тобто або (а) він загальновідомий у межах території юрисдикції суду присяжних, або (б) його можна встановити швидко й точно шляхом звернення до джерела, точність якого не викликає розумних сумнівів.

Правило щодо обізнаності суду в цивільному процесі США поширюється лише на факти, загальновідомі в межах юрисдикції суду (так само як це зараз закріплено в ЦПК України). Однак такі факти зустрічаються в цивільно-правових спорах нечасто, тому з метою підвищення ефективності цього інституту та досягнення його мети, а саме спрощення і пришвидшення формальної процедури доказування, правило поширене на обставини, відомості про які можуть бути отримані з надійних джерел. У більшості випадків мова йде про інформацію, яка допомагає суду під час оцінювання доказів по справі або слугує для встановлення суті закону, що підлягає застосуванню для вирішення спору [14, с. 547].

Отже, правило американського цивільного процесу щодо обізнаності суду можна розуміти так. Коли відомості про факт відомі суду та широкому колу осіб, причому немає потреби звертатися до інших джерел інформації, крім власної пам'яті, суд звільняє від обов'язку щодо доказування й визнає обставину встановленою на підставі правила 201 (b) (1) FRE. Якщо ж мова йде про факт, який розумна людина не знає безпосередньо, але знає, де дізнатися про цю обставину, то тоді мова йде про застосування положення 201 (b) (2) FRE [15]. В останньому випадку судова практика визнає, що таким джерелом судової обізнаності можуть бути в тому числі й веб-сайти в мережі Інтернет. Так, вирішуючи справу щодо незаконного ввезення килимів іранського походження, суд застосував правило судової обізнаності щодо того, що зміна назви країни Персія на Іран не була створенням нового політичного устрою (держави), цитуючи Центральне розвідувальне управління США, *World Factbook 2001* (www.cia.gov) [16].

Суди США переважно застосовують правило судової обізнаності щодо обставин, відомості про які опубліковані на офіційних веб-сайтах державних органів. Так, вирішуючи питання про законність дій правоохоронних органів, які проникли на приватну територію та вилучили речові докази, скарги посилалися на те, що правоохоронці повинні були помітити, що знак продажу будинку зник, а отже, особа більше там не проживає. Однак суд використав інформацію про час сходу сонця, яку опубліковано на веб-сайті Морської обсерваторії США, і зробив висновок, що, оскільки офіцери підійшли до будинку в темряві перед світанком, то зрозуміло, що вони не могли помітити відсутність знака [17].

У справі щодо наклепу вирішувалося питання про те, чи дійсно компанія залучила інвесторів на несправедливо невідповідних для них умовах. Суд установив, що процентна ставка за борговими зобов'язаннями компанії, емітованими у 1989 році, становила 8% на перший рік, 9% на другий рік і 10% після цього. Вона була нижчою, ніж ставка, яку банки нараховують своїм найбільш кредитоспроможним клієнтам,

що становило 11% на той день, коли компанія видала проспект емісії для операції 1989 року. Зазначений Prime Rate (відомий як базисна відсоткова ставка) встановлений за інформацією на веб-сайті Правління Федерального резерву та не підлягав розумному оспорованню [18].

За американським законодавством, сторони також мають право надати матеріали, які обґрунтовують загальновідомість обставини, при цьому на такі матеріали не поширюються загальні правила щодо форми й допустимості доказів. Наприклад, у справі *Continental Oil Co. v. Simpson*, 604 S.W. 2d 530, 535 (Tex. App. 1980) під час вирішення спору щодо притягнення до відповідальності та грошового відшкодування за смерть особи виникло питання стосовно можливості використання інформації з певного документа, який формально не відповідав правилам допустимості, оскільки сторона не мала можливості з ним ознайомитися. Суд зауважив, що джерело, з якого суд обізнаний про факт (акти залізничної комісії Техасу), не є доказом для встановлення факту, а тому не є предметом регулювання норм про докази [19].

Прикладом таких посилань на менш офіційні сайти є рішення по справі *Verizon Communications, Inc. v. Law Offices of Curtis v. Trinko, LLP*, 124 S. Ct. 872, 877 (2004) про порушення норм щодо вільної конкуренції на ринку з надання послуг зв'язку. Суд, вирішуючи справу, посилався на згоду Федеральної комісії зі зв'язку, розміщену на веб-сайті вказаної комісії [20]. У справі *Town of Southold v. Town of E. Hampton*, 406 F. Supp. 2d 227, 232 (D.N.Y. 2005) щодо використання паромних терміналів суд урахував інформацію щодо видів пасажирського сполучення між двома містами, відстані та часу, необхідного для його подолання, наведену на веб-сайті сторони (перевізника). Суд ухвалив, що він може визнати зміст веб-сайту як відомі суду відомості, беручи до уваги, що в цій справі автентичність сайту не оспоровалася, а його зміст доступний для «швидкого й точного встановлення» [21, с. 7–135].

Ще один важливий процесуальний момент: інформація в мережі Інтернет дуже динамічна і простий перехід за вказаним URL не завжди дає змогу виявити інформацію, яка раніше була розміщена за вказаною адресою. Тому в рішеннях у справах, наведених вище, суди під час посилання на інформацію, розміщену на веб-сайтах, крім повної адреси сторінки в мережі Інтернет, указували дату її появи і збері-

гали роздруковані копії цих матеріалів у канцелярії суду. Це дає змогу повернутися до огляду засвідченої судом копії, навіть якщо оригінал на веб-сайті вже зміниться або буде видалений.

Найважливіший момент, на який варто звернути увагу: у всіх цих справах інформація в мережі Інтернет була джерелом для встановлення обізнаності суду, а не доказом у справі, а тому на таку інформацію не поширювалися вимоги процесуального закону стосовно доказів, тобто сторона не обмежена строками та порядком розкриття доказів іншим учасникам справи. Цікаво, що така конструкція нагадує вже згадувані «ноторні обставини», розроблені вітчизняними вченими ще на початку ХХ століття.

Отже, підсумовуючи викладений вище аналіз норм і практики застосування, можна зробити висновок, що загальновідомими можуть бути визнані судом обставини, які відомі широкому колу осіб, а також відомості про які можуть бути отримані із загальнодоступних і надійних джерел. Загальновідомість повинна бути об'єктивною, якщо факт невідомий тільки суду: це не є підставою для заборони його використання як загальновідомого. Загальновідомими обставинами варто розуміти обставини, відомі широкому, необмеженому колу осіб, відомості про яких можуть бути отримані із загальнодоступних і надійних джерел.

Хоча й не будь-яка інформація, розміщена в мережі Інтернет, є надійною та може бути використана судом для встановлення обставин справи, на нашу думку, різновидом надійних і доступних джерел можуть бути офіційні сайти державних органів, інших авторитетних інституцій, а також єдині державні електронні реєстри. Така інформація дасть змогу встановити загальновідомість певної обставини, як наслідок, стати підставою для звільнення від її доказування. У такому випадку інформацію з мережі Інтернет поряд із фіксацією адреси сторінки із зазначенням кінцевої дати перегляду необхідно роздрукувати й зберегти в електронному та паперовому вигляді для долучення до матеріалів справи.

При цьому принцип змагальності, хоча й обмежує право суду на самостійний пошук інформації про спірні обставини справи, не виключає права суду запропонувати обговорити можливість визнання інформації, отриманої ним із загальнодоступних і надійних джерел.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про телекомунікації : Закон України від 18.11.2003 № 1280-IV. *Ліга:Закон*. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T031280.html.
2. Бачило І.Л. Інтернет как явление системы права. Проблемы информатизации. Москва, 2000. Вып. 3. С. 4.
3. Вільний тлумачний словник: Новітній онлайн-словник української мови (2013). URL: <http://sum.in.ua/f/veb-sajt>.
4. Судова практика з розгляду цивільних справ про захист прав споживачів (2009–2012 рр.) / Верховний Суд України, 01.02.2013. База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/n0006700-13/print1422350590641682>.
5. Бабкин С.А. Интеллектуальная собственность в Интернет. Москва, 2006. С. 200.
6. Турчин-Кукаріна І.В. Цивільно-процесуальне оціночне поняття «загальновідомі обставини» та його судове застосування. *Вісник Академії адвокатури України*. 2012. № 3 (25). С. 38–40.
7. Васильовский Е.В. Учебник гражданского процесса. Москва : Статут, 2003. С. 364.
8. Яблочков Т.М. Материальные признаки понятия судебного признания в гражданском процессе. *Журнал Министерства юстиции*. 1915. № 3. С. 100.
9. Яблочков Т.М. Бремя утверждения в гражданском процессе. *Вестник гражданского права*. 1916. № 5. С. 97.
10. Юдельсон К.С. Избранное: Советский нотариат. Проблема доказывания в советском гражданском процессе. Москва ; Екатеринбург, 2005. С. 541.
11. Зайцев И., Афанасьев С. Бесспорные обстоятельства в гражданских дела. *Российская юстиция*. 1998. № 3. С. 26–27.
12. Arbeitsgericht Siegen Urteil vom 03.03.2006. JurPC Web-Dok. 65/2006. URL: <http://www.jurpc.de/rechtspr/20060065.htm>.
13. Гражданское процессуальное уложение Германии = Deutsche Zivilprozessordnung mit Einfuehrungsgesetz: Ввод. закон к Гражд. процессуальному уложению / пер. с нем. ; В. Бергманн, введ., сост. Wolters Kluwer Russia, 2006. С. 97.
14. McCormick on Evidence: In 2 Vol. Sixth Edition / ed. by K.S. Broun. St. Paul. MN : Thomson/West, 2006. Vol. 1. P. 547.
15. *US v. Bello*, 194 F.3d 18,23 (1st Cir. 1999). FindLaw. URL: <http://caselaw.findlaw.com/us-2nd-circuit/1114061.html>.
16. *U.S. v. Hassanzadeh*, 271 F.3d 574, 581 n.2 (4th Cir. 2001). FindLaw. URL: <http://caselaw.findlaw.com/us-4th-circuit/1333521.html>.
17. *U.S. v. Bervaldi*, 226 F3d 1256, 1266 n.9 11th Cir. 2000. FindLaw. URL: <http://caselaw.findlaw.com/us-11th-circuit/1401082.html>.
18. *Levan V. Capital Cities ABC Inc* 190 F3d 1230, 1235 n. 12 11th Cir. 1999. FindLaw. URL: <http://caselaw.findlaw.com/us-11th-circuit/1366891.html>.
19. Wellborn O. Cases and Materials on The Rules of Evidence. Thomson West, Fourth Edition, 2007. 700 p.
20. VERIZON COMMUNICATIONS INC. v. LAW OFFICES OF CURTIS V. TRINKO, LLP. Supreme Court of the United States. URL: <http://www.supremecourt.gov/opinions/03pdf/02-682.pdf>.
21. Arkfeld M. Electronic Discovery and Evidence. Phoenix, Arizona : Law Partner Publishing, LLC, 2006–2007 ed. P. 7–135.